

РОЗДІЛ 4. УРАХУВАННЯ СВІТОВОГО, ГАЛУЗЕВОГО Й РЕГІОНАЛЬНОГО АСПЕКТІВ У ВИЗНАЧЕННІ ЦІЛЕЙ І ПРОГРАМНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

УДК: 378: 37.01: 371.3:371.13+159.9+37.018.4

Олександр Кучерявий,
доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу
теорії і практики педагогічної освіти
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0001-5469-0949>

ПРОВІДНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Анотація. Стаття знаходиться у вимірі завдань розроблення системи удосконалення викладання психолого-педагогічних дисциплін. Вона присвячена якості оновлення змісту психолого-педагогічної освіти. Розкриваються чотири детермінанти активізації цього процесу: акмеологічний підхід до нього; потреби у розробленні змістових модулів за науково вивіреними критеріями; інтерес до проблемного чи проблемно-пошукового викладу матеріалу в навчальному посібнику (підручнику); усвідомлена потреба у спрямованості електронного навчального посібника на інтерактивне навчання в різних форматах.

Ключові слова: детермінант, оновлення змісту, викладання, психолого-педагогічні дисципліни, вища школа.

KEY DETERMINANTS OF UPDATE OF THE CONTENT OF TEACHING PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL DISCIPLINES IN HIGHER SCHOOL

Oleksandr Kucheryavyi,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Leading Researcher of the Department of
Theory and Practice of Pedagogical Education
Institute of Pedagogical Education and Adult Education
named after Ivan Zyazyun of the
National Academy of Sciences of Ukraine

Abstract. This article addresses the strategic development of systems aimed at enhancing the teaching of psychological and pedagogical disciplines within higher education. It focuses on the qualitative renewal of educational content and identifies four key determinants driving this transformation: determinants of educational transformation; content modernization; psychological and pedagogical instruction; higher education reform; acmeology in education; interactive learning environments; modular curriculum design; problem-based pedagogy.

Keywords: determinant, content update, teaching, psychological and pedagogical disciplines, higher school.

Предмет дослідження знаходиться у вимірі проблеми побудови системи вдосконалення викладання психолого-педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти (Кучерявий, 2025). Про соціальну доцільність і актуальність розв'язання цього завдання в умовах існування системних викликів для України йдеться у статті Л. Петренко (Петренко, 2024). Досягнення відповідної мети – результат опертя на потужний теоретико-методологічний фундамент. Важливо було врахувати і сучасний стан викладання предметів психолого-педагогічного циклу в національних університетах і закладах передвищої освіти (Вовк, Грищенко, Соломаха, 2023). Мета статті, що пропонується, чітко окреслити основні детермінанти модернізації змісту психолого-педагогічної підготовки (висновок про існування цієї нагальної потреби зроблено в актуалізованих та інших працях).

Спираючись на розроблене концептуальне бачення вирішення обраної загальної проблеми, було виділено представлену нижче таку цілісну сукупність відповідних детермінантів:

Детермінант 1. Акмеологічний підхід до оновлення змісту психолого-педагогічної освіти – самий пріоритетний детермінант

здійснення цього процесу як інноваційного. Актуалізований детермінант є руховою силою оновлення змісту психолого-педагогічної освіти у цілях активізації саморуху майбутніх фахівців до вершин професійної зрілості – професіоналізму і фахової культури. Він робить акцент на двох основних моментах: 1) важливості опертя на аксіо-інноваційний підхід до відбору відповідних психолого-педагогічних цінностей; 2) потребі використання в контексті забезпечення цілісного саморозвитку студентів до зазначених вершин адекватних цінностям-цілям самотворчих, професійно-творчих і цифрових засобів. Йдеться передусім про самотворчість як гармонійну єдність особистісно-професійної самоосвіти і самовиховання.

У координатах дії відповідного детермінанта «ховається» психологічний механізм акмеологічного розвитку особистості майбутнього фахівця – єдність його професійної свідомості і самосвідомості у вимірі смислоосягнення власної життєтворчості впродовж життя. Все зазначене спрямовує вектор удосконалення змісту психолого-педагогічної підготовки на обов'язкове відображення в ньому цінностей теорії й технології цілісного (особистісно-професійного і професійно-культурного) саморозвитку.

Детермінант 2. Потреби у розробленні змістових модулів навчальних програм психолого-педагогічних дисциплін за науково вивіреними критеріями.

Провідна функція будь-якої потреби – бути детермінантом подальшої активізації особистістю певного різновиду власної діяльності, збагачення її цілей, змісту і способів підвищення якості певними новаціями. Ця функція цілком притаманна і потребі, що розглядається. Умовою реалізації потреби у розробленні змістового модуля навчальної програми з предмету психолого-педагогічного циклу є її глибока усвідомленість викладачем. Така його усвідомленість є похідною від прямої участі кафедри педагогіки (психології) у створенні інститутської цільової програми удосконалення психолого-педагогічної підготовки студентів як особливої різнорівневої системи (вона є складником нової стратегії розвитку закладу вищої освіти з урахуванням потреб України і регіону у воєнний і повоєнний час).

У формулюванні цього детермінанта потенційно реалізується принцип повноти наукової інформації, підібраної за національно-потребнісним, регіонально-потребнісним і технологічним критеріями. За першим і другим критеріями аксіологічний потенціал змістового модуля підпорядковується меті формування готовності майбутніх фахівців до значущої у національно-потребнісному і регіонально-

потребнісному вимірах професійної й громадянської дії. Опертя на технологічний критерій відбору психолого-педагогічних цінностей для модуля пов'язано зі специфікою розроблення змістових модулів навчальних програм за: а) дедуктивною логікою структурування і засвоєння знань і способів діяльності; б) характером викладу, сприйняття і осмислення навчальної інформації (Бондар, 1996).

Детермінант 3. Інтерес до проблемного чи проблемно-пошукового викладу навчального матеріалу у новаторському варіанті посібника (підручника) з певної психолого-педагогічної дисципліни.

Стратегічна ціннісна орієнтація формулювання детермінанта – на підвищення якості змісту авторського або навчального посібника з психолого-педагогічних дисциплін, створених у паперовому чи електронному форматах. Він прямо каже «ні» вже усталеному в практиці написання навчальних книг для вищої школи пояснювально-ілюстративного способу подачі наукової інформації, важливому для організації репродуктивного типу навчання. У вимірі останнього, де акцент робиться переважно на збереженні наукової інформації в пам'яті здобувача освіти (активізація його інших пізнавальних процесів не є пріоритетною), у змісті навчальної книги психолого-педагогічної спрямованості домінують «готові» для запам'ятовування теоретичні положення, сформульовані представниками різних наукових шкіл поняття, вербальні формули, принципи, форми і способи організації певних різновидів діяльності тощо.

У контексті розроблення новаторського варіанту підручника (навчального посібника) пріоритетним способом викладу навчального матеріалу є проблемний (проблемно-пошуковий), що сприяє при його засвоєнні студентами розвитку у них, крім пам'яті, творчого мислення, уяви, цілісності сприйняття інформації, здатності розвивати ідеї авторів конкретних наукових положень, генерувати свої тощо. Але за якої умови цей складний спосіб викладу буде вибраний працівником кафедри?

Саме інтерес викладача як автора підручника (навчального посібника) до проблемного або проблемно-пошукового викладу наукового матеріалу з психології чи педагогіки визначає ступінь розвивального характеру продукту його навчальної творчості. Поява у суб'єкта проектування навчальної книги глибокого інтересу до проблемного типу навчання, викладу на його основі цінностей змісту психологічної або педагогічної освіти передусім є похідною від актуалізації кафедрою завдань розвивального навчання. Кафедральна робота цього різновиду має здійснюватися в рамках проєктного і організаційного партнерства підрозділу з очільниками методичної ради

університету в контексті утвердження в ньому цілісної системи удосконалення викладання психолого-педагогічних дисциплін. Як на засіданнях ради, так і засіданнях кафедри доцільно слухати і обговорювати доповіді або презентації щодо розвивальних потенціалів проблемного типу навчання, особливостей викладу в авторських навчальних посібниках (підручниках) навчального матеріалу за схемою: аналіз певної проблемної ситуації чи проблемного поля – видобування проблеми-формулювання, проблеми-висування гіпотез щодо її розв’язання – безпосередня реалізація ключової гіпотези аналітико-синтетичним способом – оцінка отриманих результатів з різних точок зору і в різних аспектах їх значущості. Завдання підвищення викладачем рівня власної компетентності з теорії проблемного навчання та його організації повинно стати одним із стратегічних у системі його самоосвітньої діяльності.

Детермінант 4. Усвідомлена потреба у розробленні змісту електронного навчального посібника як потенційного джерела навчального матеріалу з організації інтерактивного навчання у різних форматах – очному, дистанційному, змішаному.

Емоційно пережита і осмислена викладачем психолого-педагогічних дисциплін потреба у створенні важливого для організації інтерактивного навчання студентів електронного навчального посібника виявляється в мотивах його активності у пошуку кращих варіантів змісту майбутнього продукту власної творчості. Кращий варіант для її усвідомлення – побувати на заняттях колег, на яких дійсно панує активна взаємодія всіх учасників освітнього процесу за рахунок кейс-методу, рольових ігор та симуляції, дебатів як активних способів розвитку критичного мислення, певних онлайн-інструментів тощо. Особливо корисне взаємовідвідування педагогами у цьому сенсі лабораторних занять з віртуальними симуляторами чи семінарів (вебінарів), на яких провідним різновидом діяльності студентів є їхня проєктна робота. Проте, навіть «загорівшись» феноменом інтерактивного навчання як розвивального, викладач психолого-педагогічних дисциплін знайде мало прикладів існування профільних електронних навчальних посібників (підручників), зорієнтованих на організацію інтерактивних занять у вищій школі. Його активність як суб’єкта створення відповідних засобів активізації пізнавальних процесів майбутніх фахівців у співпраці якраз і є результатом усвідомлення суперечності між розвивальним потенціалом інтерактивного типу навчання і недостатньою кількістю зорієнтованих на його використання при викладанні психології й педагогіки навчальних посібників (підручників).

Що саме він як розробник контенту може запропонувати студентам? Насамперед виклад матеріалу за схемами: теорія плюс інтерактивні тести і практичні завдання; теорія плюс інтерактивні тести, психолого-педагогічні ситуації й задачі різної функціональної приналежності; теорія плюс завдання з інтерактивного навчання, тематика і вимоги до створення у груповій творчій взаємодії навчальних й інших проєктів та ін. При цьому, як свідчить практика, тести, що зорієнтовані на колективне онлайн-навчання, найчастіше мають вимагати від здобувачів вищої освіти правильного вибору: найкращого із запропонованих рішення психолого-педагогічної задачі; значущих для розвитку психолого-педагогічної науки ідей або концепцій; найбільш адекватних поставленим психолого-педагогічною наукою цілям формулювань певних положень. Цей перелік можна продовжити. Є й сенс запропонувати студентам у змісті навчального посібника пройти онлайн з подальшим обговоренням результатів окремі проєктивні й асоціативні методики: тест Розенцвейга, тест Руки, тест Рене-Жиля, тест Сонди, тест Роршаха (його певні модифікації) та ін. Представлені у контенті реальні психолого-педагогічні ситуації є базою для застосування на заняттях кейс-методу (пошук рішень здійснюється після їх групового аналізу). Наявність у ньому задач психолого-педагогічної спрямованості дозволяє використовувати на семінарах і вебінарах, крім кейс-методу, і дебати.

Отже, ефективний вплив усіх чотирьох детермінантів на удосконалення змісту психолого-педагогічної підготовки у ЗВО має місце за умови існування в ньому курсу на інновації й політики партнерства у цій діяльності на системній основі.

Список посилань

- Кучерявий, О. (2025). Система вдосконалення викладання психолого-педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти. *Витоки педагогічної майстерності*, (36), 126-133. <https://doi.org/10.33989/2075-146.2025.36339444>
- Петренко, Л. М. (2024). Актуалітети викладання психолого-педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки», 2, 12 – 17. <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-2-12-17>
- Вовк, М. П., Грищенко, Ю. В., Соломаха, С. О. (2024). Зміст психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів у закладах фахової

передвищої і вищої педагогічної освіти України. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта ХХІ століття»*: Київ: ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України, 1 (9), 43 – 54.
DOI: <https://unesco-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/101/94>

Бондар, В. І. (2005). *Дидактика*. Київ: Либідь, 264 с.